

Сергій Цигульський
(Кіровоград)

ІСТОРИОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ЛІВОБЕРЕЖНИХ КОЗАКІВ У ВІЙНІ 1812 р.

Автор спробував проаналізувати погляди, ідеї дослідників XIX – XXI століть на дані події, а також осмислити й визначити цінність історичного спадку із сучасної точки зору. Проблемою участі лівобережного козацтва у Вітчизняній війні 1812 р. – важливою сторінкою історії унікального елементу соціальної структури Російської імперії – займалися різні дослідники протягом XIX – XXI століть. Актуальність питання дослідження історії добровольчих іррегулярних військових частин, у комплектуванні та спорядженні яких активну участь брала громада, не викликає сумнівів.

Метою дослідження постає аналіз та осмислення сукупності поглядів, ідей, кутів зору істориків на дані події, визначення цінності того історичного багажу, який нам дістався у спадок від учених-попередників.

Автор під час підготовки наукового дослідження використовував у власному арсеналі різноманітні як суто-історичні, так і загальнонаукові методи (проблемно-хронологічний, історико-порівняльний; синтезу та аналізу).

Проблема участі лівобережного козацтва у війні 1812 р. привертала увагу істориків протягом століть та історичних «епох». Історіографічні погляди та мотиви дослідження теми в різноманітні часи суттєво різнилися (висвітлення проблеми за часів Російської імперії, радянської влади, незалежної України). Сучасна історіографія потребує системного та комплексного дослідження ряду принципових питань, що стосувалися різноманітних причин і мотивів козаків добровільно вступати до іррегулярних полків, аналіз наданих пільг від уряду козакам за їх службу.

Ключові слова: історіографія, методологічні принципи, Лівобережне козацтво, козацькі полки, історичний спадок.

У центрі уваги дослідників, передусім, перебувало питання вивчення найрідкіснішого соціального явища – козацтва, яке за своїми світоглядними, правовими, військовими, соціально-економічними аспектами займало своєрідне становище в Російській імперії. Так звані «малоросійські» козаки по праву мали всі вищезгадані характеристики. Історик Зенон Когут (Канада), в підтвердження цього, у своїй монографії писав: «У процесі приведення української соціальної структури до відповідності з імперською моделлю найбільш невизначеним було становище козаків. У серці імперії не існувало жодної подібної групи населення» [14, с. 241].

За Зводом Законів Російської імперії під поняттям «козак» розумівся певний тип військовослужбовця, який офіційно знаходився на службі у імператора, а місцем його постійного проживання було спеціально створене військове поселення [17, с. 41]. Під дефініцією «малоросійські козаки» імперський законодавець називає особливу категорію державних селян, що проживали на території Лівобережної України. Водночас, слушно називати, попри визначення в законодавстві Російської імперії, козаків Чернігівської та Полтавської губерній лівобережними. На думку деяких вчених, наприклад, В. М. Орлика, «сліпо» покладатися на визначення в тогочасних правових актах «козаків», як одну з груп державних селян, «було б не цілком коректно, адже їх політико-правові статуси значно різнилися, особливо це стосувалося питань особистої свободи, права переходу в інші податні стани, права винокуріння і землеволодіння» [18, с. 272].

Лівобережне козацтво, як група населення, на початку XIX ст. здебільшого знаходилася у Чернігівській та Полтавській губерніях. Процес її формування припадає на другу половину XVIII ст. паралельно з намаганням царату пристосувати соціальні стани колишньої Гетьманщини у відповідність до системи Російської імперії. Лівобережними козаками могли вважатися колишні реєстрові козаки, що числилися за списками реорганізованої козацької верстви під час ревізії 1782 р. [6, с. 15].

Остаточно викристалізувалися в окрему станову одиницю лівобережні козаки завдяки іменному указу Катерини II від 3 травня 1783 р.: «О податях с купечества, мещан, крестьян и других обывателей...». Відтоді було поширено кріпосне право на теренах Лівобережної України. Усі ті нащадки козаків, які не змогли довести свою приналежність до реєстрового стану роком раніше, ставали поміщицькими підданими, ті ж, кому це вдалося, залишалися особисто вільними [25, с. 125].

Лівобережне козацтво протягом XIX ст. було активно задіяне Російським урядом в ході декількох військових кампаній. Козаки Чернігівської та Полтавської губерній брали участь у війні з Наполеоном 1812 р., під час придушення національно-визвольних рухів в польських землях 1830-х і 1863 року і в Кримській війні 1853-1856 рр. Однак, найбільш важливим за масштабами і за кількістю мобілізованих козаків є їхня участь у боротьбі з наполеонівськими військами 1812 р.

До останньої третини XIX ст. праці, що були присвячені Вітчизняній війні 1812 р., містили загальні відомості про різноманітні військові події, щодо участі Лівобережного козацтва досліджень не існувало. Наводилися дані про участь українських земель у формуванні ополчення, збір фінансової допомоги для війська [4; 5; 16]. Також книги цього часу містять описову інформацію про створення «малоросійського» козацького війська, кількість полків та загальну чисельність козацьких кінних угруповань в питанні організації іррегулярних військ та загонів, які не увійшли до ополчення [7, с. 86-88]. Тобто, до проблем історії Лівобережного козацтва зверталися фрагментарно і лише в контексті формування загального ополчення та висвітлення подій військового театру часів Вітчизняної війни 1812 р.

В останній третині XIX ст. відбувається своєрідний «прорив» у сфері дослідження історії тимчасових козацьких об'єднань на теренах України, зокрема й Лівобережного козацтва. Даний період визначається помітною інтенсифікацією розвитку історіографії питання участі лівобережних козаків у війні 1812 р., з'являється ціла низка творів видатного українського історика і педагога, родом з Пирятинщини, учня В. Б. Антоновича – М. В. Стороженка [24-29]. Його праця «К истории малороссийских козаков в конце XVIII и в начале XIX века», що була опублікована в серії номерів журналу «Киевская старина», стала фундаментальним і основоположним джерелом вивчення історії Лівобережного козацтва загалом та його участі у війні 1812 р. зокрема. У цьому дослідженні автор дає цілісну характеристику такої соціальної групи, як лівобережні козаки, їх походження, становища, участі в імперських війнах.

Подіям Вітчизняної війни М.В. Стороженко приділяє четверту частину своєї роботи. Своєрідною предтечею до цього розділу є його праця «Малороссийское ополчение 1812 года» [24, с. 2-10]. У своїх дослідженнях М. В. Стороженко наводить інформацію про звернення тогочасного малоросійського генерал-губернатора Я. І. Лобанова-Ростовського з обіцянками до козаків про відміну рекрутського набору й утворення особливого українського війська на постійній основі у разі швидкого формування козацьких кінних частин [26, с. 473-474]. М. В. Стороженко негативно сприймає постать цього генерал-губернатора. Він наголошував, що розпорядження Я. І. Лобанова-Ростовського з приводу організації та постачання війська розорили козацьке населення [26, с. 476]. Історик також наводить основну інформацію про структуру кінних козацьких полків, їх чисельність, склад офіцерів, обмундирування, якою зброєю повинні володіти козаки, на кого лягав тягар забезпечення воїнів усім необхідним(конем, насамперед) [24, с. 2-5].

М. В. Стороженко у своїй праці вказує, що через повільний процес формування військ козаки не встигли взяти участь в активних бойових діях (думка науковця не співпадає з твердженнями інших істориків, які наводять приклади активної участі козаків у війні 1812 р.), але, все ж таки, вони отримали певні пільги: звільнення від рекрутського набору, «от всех других податей и сборов, кроме подымной по три рубля и за право винокурения по одному рублю» [26, с. 477-478]. Однак ці пільги були неадекватні у співставленні з обіцянками [26, с. 478-479]. Отже, головному козакам так і не надали, а саме – їх позбавили можливості утворення козацького війська на постійній основі. До речі, надані пільги проіснували недовго, протягом 1819-1820 рр. козаки знову були поставлені на рекрутський набір і зрівняні стосовно податків із іншим «казенным» населенням [26, с. 480-481]. Причиною невідповідності обіцяних і наданих пільг М. В. Стороженко вбачає в тому, що козаки не прийняли активної участі у війні [24, с. 9]. Після відміни раніше наданих пільг частину козаків (двадцять п'ять тисяч) було переселено на землі Чорноморського війська. Головною причиною переселення М. В. Стороженко вважає «удаление из Малороссии наиболее волелюбивого элемента, разочарованного в своих ожиданиях» [26, с. 481].

Внесок М.В. Стороженка в історіографію питання, яке досліджується, полягає в тому, що він був першим об'єктивним, неупередженим істориком, який повернувся обличчям до даної проблеми і зберіг для наступних поколінь істориків безцінний матеріал для вивчення. Велика заслуга М. В. Стороженка ще й в тому, що він у ті часи сміливо назвав козаків тими, ким вони були, – найбільш волелюбним елементом соціальної структури Російської імперії, й підкреслив факт побоювання з боку царату цієї групи населення.

На зламі ХІХ–ХХ століть та у перші роки ХХ століття вийшов ряд праць, присвячених козацьким військовим формуванням Російської імперії, створенню ополчення, бойовим діям, але про Лівобережне козацтво в них вказувалося вкрай побіжно [9]. Наприклад, у праці В. Х. Казіна «Казачьи войска...» іде лише короткий хронологічний опис дій по формуванню «малоросійських кінних козацьких полків» [13, с. 35]. Але зрівнятися за важливістю та фундаментальністю вивчення історії Лівобережного козацтва зі М. В. Стороженком може тільки І. Ф. Павловський [19-22]. Його праці вкрай важливі, оскільки він користувався під час свого дослідження цінними архівними матеріалами, чимало з яких до нього ніхто не опрацьовував. Значну увагу історик приділяв питанням організації війська, листуванню Я. І. Лобанова-Ростовського з М.І. Кутузовим, відмічав, які права мали офіцери і звичайні козаки при «малоросійських кінних полках», якими були фізичні та матеріальні вимоги до ополченців і козацького товариства [20, с. 1-7].

І.Ф. Павловський дає коротку характеристику місця формування кожного полку, кількості козаків у ньому та з яких повітів вони мобілізувалися. Також він наводить інформацію про те, що, коли полки були вже готові вирушати, часто ті з дворян, хто займався їх організацією до походу, писали листи до Я. І. Лобанова-Ростовського з проханням про відмову від бойової служби. Мотиви були різними. Деякі не могли продовжувати службу через хвороби, отримані за десятки років перебування у війську, або за сімейними обставинами [20, с. 3-9]. Я. І. Лобанов-Ростовський задовольняв дані клопотання й заміняв таких офіцерів іншими. Лівобережні козаки, як зазначав відомий поет І. П. Котляревський, що брав участь у формуванні полків, йшли на службу охоче [22, с. 315].

І.Ф. Павловський знайшов важливі й яскраві факти, які свідчили про ставлення місцевої влади та звичайних людей до козаків і ополчення: «Кап. Рудницкий отправил заранее в сосницкий уезд коллежского регистратора Свириденко для устройства переправы через реку Десну, но когда последний явился к назначенному месту, то паром... был снят, сняты были столбы, канаты... Свириденко обратился за содействием к заседателю нижнего земского суда, но тот ответил..., что полк и сам может переправиться... И обо всем этом пришлось хлопотать Рудницкому с его казаками без всякого содействия со стороны местного земского начальства» [22, с. 319]. Це все відбувалося всупереч прямому

розпорядженню генерал-губернатора всіма засобами сприяти діяльності ополчення. На цьому неприємності п'ятого полку не закінчилися. Коли козаки прибули до одного із поселень на своєму шляху, їх не зустрів городничий, виникли проблеми із квартируванням. Люди відмовлялися виконувати рішення городничого й пускати козаків до своїх осель. У зв'язку з таким негативним ставленням до ополченців з боку цивільного населення І. Ф. Павловський робить припущення «про низький рівень дисципліни». Можливо, це пов'язане з хронічною нестачею офіцерського складу у полках [20, с. 11].

І.Ф. Павловський наводить приклади незадовільного матеріального забезпечення війська, зокрема, поганого стану озброєння тощо: «Слишком поспешное формирование полков было причиной, что полки отправились в поход далеко не в лучшем виде...» [20, с. 14]. Проблеми різноманіття кольорів форми, її зношення вирішувались за рахунок самих козаків. Показовими є клопотання полкового командира М. Свечки на ім'я генерал-губернатора з проханням дозволу для 6-го полтавського полку брати за рахунок держави у цивільних продовольство, на що він отримав відписку з вказівкою звертатися до київської провіантської комісії, а на прохання вислати козакам кожухи Я. І. Лобанов-Ростовський відповів: «хотя полушубки не положено, но поелику всякий обыватель их имеет, то каждый козак свой собственный из дому требовать может...» [20, с. 16]. Великий масив фактологічної інформації І. Ф. Павловський наводить про чисельні зловживання дворян з рядів офіцерського складу, які, користуючись своїм становищем, відверто експлуатували козаків, вимагали від них гроші, намагалися нажитися за рахунок коштів, які були призначені для закупівлі припасів, тощо [20, с. 14-18].

У другій частині своєї статті «Малороссийское казачье ополчение в 1812 году по архивным данным», вчений вдається до опису саме військових подій. Він вказує, що козацьке ополчення активно було задіяне в боротьбі із французьким військом. Наголошує, що «малоросійські кінні козацькі полки» брали участь й у закордонному поході. Однак ставлення до них з боку військового керівництва не змінилося. Знову фігурує лист вже відомого козацького командира М. Свечки на ім'я генерал-губернатора: «Стоящие здесь войска совершенно обезмонетились..., ибо за десять месяцев не получаем жалованья, нами уже заслуженного, а более прискорбно смотреть на нижних чинов, которые, в довольно уже холодное время, несут службу в ветхой одежде и без обуви...» [21, с. 137-139]. Історик неодноразово підкреслював несприятливі фактори і проблеми, які побутували у війську, не закривав очі на це й показував, що козаки активно брали участь у війні та проявляли неабиякий патріотизм і відданість справі. І. Ф. Павловський пов'язував таку активність з обіцянками влади скасувати рекрутські набори і зберегти на постійній основі козацькі військові частини.

Таким чином, праці І.Ф. Павловського зіграли важливу роль у справі становлення дореволюційної історіографії вивчення участі Лівобережного козацтва у війні 1812 р. Головним його здобутком є те, що він наважився показати незадовільну картину фактичного стану війська, утримання якого було повністю перекладено на плечі козаків. Обіцянки уряду і військового керівництва по суті виконані не були. Праці І.Ф. Павловського і на сьогодні є багатющою джерельною базою для дослідників.

У радянський час різким поштовхом для дослідження теми участі козаків у наполеонівських війнах стала Друга світова війна. Здебільшого, українське питання тут подавалося в контексті поширення патріотичних настроїв серед населення Союзу на прикладі героїзму предків [10; 30]. У цей час своєрідний погляд на українське питання та використання козацької військової сили відобразилося у дослідженнях істориків діаспори 30-х років ХХ ст. [8].

Значний внесок у розробку участі Лівобережних козаків у військових подіях 1812 р. здійснили радянські дослідники у 1950-1960-х рр. Головним чином використання «малоросійських» козацьких військ розглядається як фактор тісного зв'язку між народами-братами, коли українці «під керівництвом росіян» разом боронили державу [11, с. 104].

На відміну від викладених фактів та зауважень І.Ф. Павловського в цих працях вказується, що козацькі війська мали все необхідне для ведення бойових дій, стан полків абсолютно задовільний, місцеве населення без вагань намагалося віддати на спорядження ополчення гроші, майно, коштовності [11, с. 106-111].

Радянський історик Б.С. Абаліхін у своїх дослідженнях активно займався темою участі українського народу у війні 1812 р. [1-2]. У його працях вагомим аспектом є фактологічний матеріал саме військових подій та участі у них козаків зокрема. Він підкреслює деякі негативні фактори під час формування кінних козацьких полків (хронічна нестача кадрів офіцерського складу, погане військове укомплектування козаків, свавілля дворян) [2, с. 97, 106-108]. Б. С. Абаліхін вказує, що подекуди козацькі товариства виставляли людей більше аніж вимагалось, на відміну від них дворяни-офіцери під будь-яким приводом намагалися уникнути служби [2, с. 97]. Про причини активної участі українців у створенні ополчення вчений говорить саме так: «Вторжение наполеоновской армии в Россию вызвало среди украинцев мощное патриотическое движение, которое было выражением свободолюбия и братской солидарности с русским народом» [2, с. 118].

У радянський період історіографія даної проблеми рухалася в контексті загальнонаукових тенденцій. На важливий масив наукової складової досліджень нашаровувався пласт ідеології та певних соціальних чи ідейних «замовлень» існуючої влади. Або під час подій Другої світової війни, або в річницю «возз'єднання» України з Росією, або у подальші часи – простежувалися певні цілі та мотиви, а саме – необхідність патріотичного піднесення населення задля боротьби (яке повинно було проходити «під братнім керівництвом російського народу»), чи пропагування ідей спорідненості й нерозривності слов'янських народів під патронатом знову ж таки росіян.

Після отримання незалежності Україною й падіння ідеологічної цензури у вітчизняних істориків настав своєрідний «зоряний час». Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть дослідники повернулися обличчям до історії козацтва з нових, свіжих, неспотворених цензурою кутів зору та поглядів. Серед фундаментальних праць, присвячених як козацтву загалом, так і Лівобережним козакам, треба виділити двотомник «Історія українського козацтва. Нариси» за редакцією В.А. Смоля, де у другому томі міститься основна інформація про участь «малоросійських козацьких полків» у війні 1812 р., та праці історика В. С. Шандри [12, с. 349-352; 32-33].

Дослідниця В.С. Шандра у своїх роботах приділяє значної уваги різноманітним аспектам історії Малоросійського генерал-губернаторства, в тому числі й питанням участі тамтешніх козаків у військових кампаніях Російської імперії. Дані проблеми розкриваються через призму діяльності генерал-губернаторів. В.С. Шандра наголошує на тому, що, на відміну від Я. Г. Лобанова-Ростовського, в особі його наступника на посаді генерал-губернатора, М.Г. Рєпніна Лівобережне козацтво отримало палкого захисника своїх інтересів, який боронив їх пільги і права [32, с. 107].

У монографії «Податкова політика Російської імперії в Україні в дореформений період» В.М. Орлика питанням фіскальної політики влади по відношенню до козацького стану надається важливого значення. Вчений вказує, що ставлення до козацтва з боку царату, котре виявлялося в податковій політиці, змінювалося разом із зовнішньо- і внутрішньополітичними умовами та факторами, які мали місце в певний момент [18, с. 273]. Це був своєрідний метод «батога і пряника». В.М. Орлик ретельно аналізує важливі грошові аспекти фінансування «малоросійських» полків, забезпечення яких лягло на плечі козацьких товариств. Він, порівнюючи матеріальні витрати цих товариств у грошовому еквіваленті, підкреслює, що на утримання військових одиниць козаки витратили більше коштів, аніж вони «зэкономили» завдяки 8-ми річній податковій пільзі [18, с. 275-280]. Автор наголошує на тому, що у ставленні козацьких товариств до формування кінних полків єдності не було. Певні кола мали профранцузькі настрої, й, на відміну від ентузіастів, які виставляли козаків навіть більше аніж від них було потрібно, намагалися

бойкотувати рекрутський процес. Крім того, були зафіксовані випадки, коли козацькі товариства накладали на сім'ї козаків, що брали участь у бойових діях, надвисокі побори [18, с. 277-278].

Фрагментарно про «малоросійські козацькі полки» згадується в статті Є. Д. Петренка, який здебільшого займається вивченням долі українських переселенців на Кубані [23]. Цікавою є праця В. В. Ададунова про ставлення наполеонівського уряду до козацтва [3]. Про лівобережних козаків як прямих нащадків запорожців, що не втратили той дух і традиції своїх предків, писав О. Кухарук [15]. Прилучився до питання використання російською владою Лівобережного козацтва такий науковець, як Ф.Ф. Стоянов [31]. На базі «Своду законів Российской империи» М. Міц робить детальний аналіз еволюції правового статусу Лівобережного козацтва щодо виконання рекрутських і земських повинностей [17].

Отже, історією участі Лівобережного козацтва у війні 1812 р. активно займалися історики протягом трьох століть. Завдяки численним дослідженням істориків-попередників і сучасників чимало проблем, що стосуються «Малоросійського» козацького війська та його участі у війні з Наполеоном, було піднято, висвітлено і розв'язано. Однак, цілий ряд принципових аспектів залишився поза увагою дослідників. Сучасна історіографія нагально потребує системного аналізу усього комплексу соціально-економічних, ідеологічних, світоглядних і політико-правових причин, які спонукали лівобережних козаків активно вступати до лав ополченців. Немає цілісного та об'єктивного порівняння внеску лівобережних козаків у перемогу зі справедливістю наданих їм пільг згідно урядових обіцянок. Завдяки технологічному прогресу та багатьом іншим чинникам сучасні історики мають змогу залучити широкий масив інформації задля співставлення різноманітних аспектів участі Лівобережних козаків у війні із іншими козацькими формуваннями Російської імперії тих часів. Задля вирішення нагальних проблем, що стосуються такого феноменального явища, як козацтво взагалі, й Лівобережне козацтво зокрема, потрібні з нових методологічних принципів та кутів зору системні, комплексні та фундаментальні праці, які не були б заангажовані ідеологічним впливом й під час створення вбирали в себе не тільки вітчизняний, але й загальносвітовий історіографічний досвід.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Абаліхін Б.С. Історіографія українського ополчення Вітчизняної війни 1812 р. / Б.С. Абаліхін // Український історичний журнал. – 1962. – №5. – С. 99–104.
2. Абалихин Б.С. Украинское ополчение в войне 1812 года / Б.С. Абалихин // Исторические записки. – М., 1962. – Т. 72. – С. 87–118.
3. Ададунов В.В. Українське козацтво в уяві французького уряду Наполеона I / В.В. Ададунов // Україна в Центрально-Східній Європі. – К.: Інститут історії України НАН України, 2006. – №6. – С. 391–418.
4. Ахшарумов Д.И. Историческое описание войны 1812 года / Д.И. Ахшарумов. – СПб.: Санкт-Петербургская Императорская типография, 1813. – 137 с.
5. Ахшарумов Д.И. Описание войны 1812 года / Д.И. Ахшарумов. – СПб.: Типография В.Плавильникова, 1819. – 294 с.
6. Бачинська О.А. «Малоросійські козаки» ХІХ ст.: соціально-демографічна характеристика та територіальне розселення / О.А. Бачинська // Історико-географічні дослідження в Україні: Збірка наукових праць. Інститут історії України НАН України. – Число 12. – К.: Інститут історії України, 2012. – С. 15–26.
7. Богданович М.И. История Отечественной войны 1812 года / М.И. Богданович. – СПб.: Тип. торгового дома С. Струговщика, Г. Потихонова, Н. Водова и Ко, 1859. – Том II. – 669 с.
8. Борщак І. Наполеон і Україна. З невідомих документів із тогочасними ілюстраціями / І. Борщак. – Львів: Б-ка «Діло», 1937. – 129 с.
9. Галушко Ю.А. Казачьи войска России: краткий историко-хронологический справочник казачьих войск до 1914 года / Ю.А. Галушко. – М.: Русский мир, 1993. – 231 с.

10. Гербильский Г. Украинские казачьи полки и украинское ополчение в Отечественной войне 1812 года / Г. Гербильский. – К., 1943. – 56 с.
11. Ивашин А.В. Боевое содружество русского и украинского народов в Отечественной войне 1812 г. / А.В. Ивашин // Вопросы истории. – 1954. – № 4. – С. 104–111.
12. Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. / Редкол. А. Смолій та ін. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – Т. 2. – 724 с.
13. Казин В.Х. Казачьи войска: Справочная книга императорской главной квартиры / В.Х. Казин. – СПб.: Типография В.Д. Смирнова, 1912. – 462 с.
14. Когут З. Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини, 1760-1830 / З. Когут. – К.: Основи, 1996. – 317 с.
15. Кухарук А. Запорожское наследство. Украинское казачество после ликвидации Запорожской Сечи / А. Кухарук // Родина. – 2004. – №5. – С. 82–84.
16. Михайловский-Данилевский А.И. Описание Отечественной войны 1812 года. Часть II / А.И. Михайловский-Данилевский. – СПб.: Воен. тип., 1843. – 436 с.
17. Міц М. Рекрутська та земські повинності малоросійського козацтва в першій половині ХІХ ст. (за «Сводом законов Российской империи») / М. Міц // Чорноморська минушина. – 2010. – Вип. 5. – С. 39–59.
18. Орлик В.М. Податкова політика Російської імперії в Україні в дореформений період: Монографія / В.М. Орлик. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2007. – 631 с.
19. Павловский И.Ф. К истории Полтавского ополчения 1812 года / И.Ф. Павловский // Киевская старина. – 1904. – №3. – С. 110–111.
20. Павловский И.Ф. Малороссийское казачье ополчение в 1812 году по архивным данным / И.Ф. Павловский // Киевская старина. – 1906. – №9. – С. 1–20.
21. Павловский И.Ф. Малороссийское казачье ополчение в 1812 году по архивным данным / И.Ф. Павловский // Киевская старина. – 1906. – №10. – С. 137–154.
22. Павловский И.Ф. Участие И.П. Котляревского в формировании малороссийских казачьих полков в 1812 г. / И.Ф. Павловский // Киевская старина. – 1905. – №6. – С. 309–320.
23. Петренко Є.Д. Українське козацтво в останній чверті ХVІІІ – на початку ХХ ст. / Є.Д. Петренко // Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст. – К.: Інститут історії України НАН України, 2008. – № 15. – С. 129–133.
24. Стороженко Н.В. Малороссийское ополчение 1812 года / Н.В. Стороженко. – К.: Тип. Ун-та Св. Владимира, В.И. Завадского, 1891. – 10 с.
25. Стороженко Н. В. К истории малороссийских козаков в конце ХVІІІ и в начале ХІХ в. / Н.В. Стороженко // Киевская старина. – 1897. – №4. – С. 124–156.
26. Стороженко Н.В. К истории малороссийских козаков в конце ХVІІІ и в начале ХІХ в. / Н.В. Стороженко // Киевская старина. – 1897. – №6 – С. 460–483.
27. Стороженко Н.В. К истории малороссийских козаков в конце ХVІІІ и в начале ХІХ в. / Н.В. Стороженко // Киевская старина. – 1897. – №10. – С. 115–131.
28. Стороженко Н.В. К истории малороссийских козаков в конце ХVІІІ и в начале ХІХ в. / Н.В. Стороженко // Киевская старина. – 1897. – №11. – С. 143–156.
29. Стороженко Н.В. К истории малороссийских козаков в конце ХVІІІ и в начале ХІХ в. / Н.В. Стороженко // Киевская старина. – 1897. – №12. – С. 332–350.
30. Стрельский В.И. Участие украинского народа в Отечественной войне 1812 г. / В.И. Стрельский // Наукові записки КДУ ім. Т.Г. Шевченка. – 1952. – Т. ХІ. – Вип. 2. – С. 127–147.
31. Стоянов Ф.Ф. Використання російською владою військового потенціалу українського козацтва Лівобережної України у першій третині ХІХ ст. / Ф.Ф. Стоянов // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – 2005. – Вип. ХІХ. – С. 93–95.

32. Шандра В.С. Генерал-губернаторства в Україні: XIX – початок XX ст. / В.С. Шандра. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. – 427 с.
33. Шандра В.С. Малоросійське генерал-губернаторство, 1802-1856: функції, структура, архів / В.С. Шандра. – К., 2001. – 356 с.

REFERENCES

1. Abalikhin B.S. Istoriohafiya ukrayinskoho opolchennya Vitchyznyanoi viyny 1812 r. / B.S. Abalikhin // *Ukrayinskyy istorychnyy zhurnal*. – 1962. – №5. – S. 99–104.
2. Abalikhin B.S. Ukrainskoe opolchenie v voyne 1812 goda / B.S. Abalikhin // *Istoricheskie zapiski*. – M., 1962. – T. 72. – S. 87–118.
3. Adadurov V.V. Ukrayinske kozatstvo v uyavi frantsuzkoho uryadu Napoleona I / V.V. Adadurov // *Ukrayina v Tsentralno-Skhidniy Yevropi*. – K.: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2006. – №6. – S. 391–418.
4. Akhsharumov D.I. Istoricheskoe opisanie voyny 1812 goda / D.I. Akhsharumov. – SPb.: Sankt-Peterburzhskaya Imperatorskaya tipografiya, 1813. – 137 s.
5. Akhsharumov D.I. Opisanie voyny 1812 goda / D.I. Akhsharumov. – SPb.: Tipografiya V.Plavilnikova, 1819. – 294 s.
6. Bachynska O.A. «Malorosiyski kozaky» XIX st.: sotsialno-demohrafichna kharakterystyka ta terytorialne rozselennya / O.A. Bachynska // *Istoryko-heohrafichni doslidzhennya v Ukrayini: Zbirka naukovykh prats. Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny*. – Chyslo 12. – K.: Instytut istoriyi Ukrayiny, 2012. – S. 15–26.
7. Bogdanovich M.I. Istoriya Otechestvennoy voyny 1812 goda / M.I. Bogdanovich. – SPb.: Tip. tovgovogo doma S. Strugovshchika, G. Potikhonova, N. Vodova i Ko, 1859. – Tom II. – 669 s.
8. Borshchak I. Napoleon i Ukrayina. Z nevidomykh dokumentiv iz tohochasnyy ilyustratsiyamy / I. Borshchak. – Lviv: B-ka «Dilo», 1937. – 129 s.
9. Galushko Yu.A. Kazachi voyska Rossii: kratkiy istoriko-khronologicheskii spravochnik kazach'ikh voysk do 1914 goda / Yu.A. Galushko. – M.: Russkiy mir, 1993. – 231 s.
10. Gerbil'skiy G. Ukrainskie kazachi polki i ukrainskoe opolchenie v Otechestvennoy voyne 1812 goda / G. Gerbil'skiy. – K., 1943. – 56 s.
11. Ivashin A.V. Boevoe sodruzhestvo russkogo i ukrainkogo narodov v Otechestvennoy voyne 1812 g. / A.V. Ivashin // *Voprosy istorii*. – 1954. – № 4. – S. 104–111.
12. Istoriya ukrayinskoho kozatstva: Narysy: U 2 t. / Redkol. A. Smoliiy ta in. – K.: Vyd. dim «Kyuevo-Mohylyanska akademiya», 2007. – T. 2. – 724 s.
13. Kazin V.Kh. Kazachi voyska: Spravochnaya kniga imperatorskoy glavnoy kvartiry / V.Kh. Kazin. – SPb.: Tipografiya V.D. Smirnova, 1912. – 462 s.
14. Kohut Z. Rosiyskiy tsentralizm i ukrayinska avtonomiya: Likvidatsiya Hetmanshchyny, 1760-1830 / Z. Kohut. – K.: Osnovy, 1996. – 317 s.
15. Kukharuk A. Zaporozhskoe nasledstvo. Ukrainskoe kazachestvo posle likvidatsii Zaporozhskoy Sechi / A. Kukharuk // *Rodina*. – 2004. – №5. – S. 82–84.
16. Mikhaylovskiy-Danilevskiy A.I. Opisanie Otechestvennoy voyny 1812 goda. Chast II / A.I. Mikhaylovskiy-Danilevskiy. – SPb.: Voenn. tip., 1843. – 436 s.
17. Mits M. Rekrut'ska ta zemski povynnosti malorosiyskoho kozatstva v pershiy polovyni XIX st. (za «Svodom zakonov Rossiyskoy imperii») / M. Mits // *Chornomorska mynuvshyna*. – 2010. – Vyp. 5. – S. 39–59.
18. Orlyk V.M. Podatkova polityka Rosiyskoyi imperiyi v Ukrayini v doreformenyy period: Monohrafiya / V.M. Orlyk. – Kirovohrad: Imeks-LTD, 2007. – 631 s.
19. Pavlovskiy I.F. K istorii Poltavskogo opolcheniya 1812 goda / I.F. Pavlovskiy // *Kievskaya starina*. – 1904. – №3. – S. 110–111.
20. Pavlovskiy I.F. Malorossiyskoe kazachye opolchenie v 1812 godu po arkhivnym dannym / I.F. Pavlovskiy // *Kievskaya starina*. – 1906. – №9. – S. 1–20.

21. Pavlovskiy I.F. Malorossiyskoe kazachye opolchenie v 1812 godu po arkhivnym dannym / I.F. Pavlovskiy // Kievskaya starina. – 1906. – №10. – S. 137–154.
22. Pavlovskiy I.F. Uchastie I.P. Kotlyarevskogo v formirovanii malorossiyskikh kazachikh polkov v 1812 g. / I.F. Pavlovskiy // Kievskaya starina. – 1905. – №6. – S. 309–320.
23. Petrenko Ye.D. Ukrayinske kozatstvo v ostanniy chverti XVIII – na pochatku XX st. / Ye.D. Petrenko // Problemy istoriyi Ukrayiny XIX – pochatku XX st. – K.: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2008. – № 15. – S. 129–133.
24. Storozhenko N.V. Malorossiyskoe opolchenie 1812 goda / N.V. Storozhenko. – K.: Tip. Un-ta Sv. Vladimira, V.I. Zavadskogo, 1891. – 10 s.
25. Storozhenko N. V. K istorii malorossiyskikh kozakov v kontse XVIII i v nachale XIX v. / N.V. Storozhenko // Kievskaya starina. – 1897. – №4. – S. 124–156.
26. Storozhenko N.V. K istorii malorossiyskikh kozakov v kontse XVIII i v nachale XIX v. / N.V. Storozhenko // Kievskaya starina. – 1897. – №6 – S. 460–483.
27. Storozhenko N.V. K istorii malorossiyskikh kozakov v kontse XVIII i v nachale XIX v. / N.V. Storozhenko // Kievskaya starina. – 1897. – №10. – S. 115–131.
28. Storozhenko N.V. K istorii malorossiyskikh kozakov v kontse XVIII i v nachale XIX v. / N.V. Storozhenko // Kievskaya starina. – 1897. – №11. – S. 143–156.
29. Storozhenko N.V. K istorii malorossiyskikh kozakov v kontse XVIII i v nachale XIX v. / N.V. Storozhenko // Kievskaya starina. – 1897. – №12. – S. 332–350.
30. Strelskiy V.I. Uchastie ukrainskogo naroda v Otechestvennoy voyne 1812 g. / V.I. Strelskiy // Naukovi zapysky KDU im. T.H. Shevchenka. – 1952. – T. XI. – Vyp. 2. – S. 127–147.
31. Stoyanov F.F. Vykorystannya rosiyskoyu vladoyu viyskovoho potentsialu ukrayinskoho kozatstva Livoberezhnoyi Ukrayiny u pershiy tretyni XIX st. / F.F. Stoyanov // Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho derzhavnoho universytetu. – 2005. – Vyp. XIX. – S. 93–95.
32. Shandra V.S. Heneral-hubernatorstva v Ukrayini: XIX – pochatok XX st. / V.S. Shandra. – K.: In-t. istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2005. – 427 s.
33. Shandra V.S. Malorosiyske heneral-hubernatorstvo, 1802-1856: funktsiyi, struktura, arkhiv / V.S. Shandra. – K., 2001. – 356 s.

Цыгульский С. Историографические аспекты участия левобережных казаков в войне 1812 г.

Автор попробовал проанализировать взгляды, идеи исследователей XIX-XXI столетий на данные события, а также осмыслить и определить ценность исторического наследия с современной точки зрения. Проблемой участия Левобережного казачества в Отечественной войне 1812 г. – важной странице истории уникального элемента социальной структуры Российской империи – занимались разные исследователи на протяжении XIX-XXI столетий. Актуальность вопроса исследования истории добровольческих иррегулярных военных частей, в комплектовании и снаряжении которых активное участие брала община, не вызывает сомнений.

Целью исследования становится анализ и осмысление совокупности взглядов, идей, углов зрения историков на данные события, определение ценности того исторического багажа, который нам достался в наследство от ученых-предшественников.

Проблема участия Левобережного казачества в войне 1812 года привлекала внимание историков на протяжении столетий и исторических «эпох». Историографические взгляды и мотивы исследования темы в разные времена существенно различились (освещение проблемы времен Российской империи, советской власти, независимой Украины). Современная историография нуждается в системном и комплексном исследовании ряда принципиальных вопросов, которые касались разнообразных причин и мотивов казаков добровольно вступать в иррегулярные полки, анализ предоставленных льгот от правительства казакам за их службу.

Ключевые слова: историография, методологические принципы, Левобережное казачество, казачьи полки, историческое наследие.

Tsyhulsky S. Historiographical aspects of participation of the Left-bank Cossacks in the war of 1812.

The author of the article makes an attempt to analyze the views and ideas of researchers XIX–XXI centuries about these events, understand and determine the value of the historical heritage with a modern point of view. The problem of Left-bank Cossacks participation in the war of 1812 - an important page in the history of a unique element of the social structure of the Russian Empire - were engaged different researchers during the XIX-XXI centuries. It is no doubt about the relevance of the research about the history of irregular volunteer units, where in staffing and equipment supplying were involved community.

The aim of the study is an analysis and *understanding aggregate of views*, ideas of historians on event data, *and* determining the value of the historical baggage that we inherited from *previous* scientists.

Author in the preparation of research used in his own arsenal as purely historical, and general scientific methods (problem-chronological, historical and comparative, synthesis and analysis).

Problem of *the* participation of *Left-bank* cossacks in the 1812 war attracted the attention of historians for centuries and historical «*epochs*». *Historiographical* views and motives of investigations in different times *varied* significantly(*interpretation of the problem during* the times of the Russian Empire, the Soviet authorities, independent Ukraine). Modern historiography requires a systematic and *complex investigation of a number* of fundamental questions about various *reasons and* motives of the cossacks to join the irregular regiments as volunteers, analysis of benefits to cossak from the government for their military service.

Keywords: *historiography, methodological principles, Left-bank cossacks, cossack's regiments, historical heritage.*

Одержано 3.11.2014.